

„Historia Stronnictwa Demokratycznego 1980-1991”

Streszczenie

Praca ta jest próbą opisaną zasad i historii funkcjonowania Stronnictwa Demokratycznego w przełomowym dla najnowszej historii Polski okresie, którego początek wyznaczają strajki sierpniowe 1980 roku, a koniec – pierwsze w pełni wolne wybory do parlamentu w 1991 roku.

W rozdziałach I–X przedstawione są mechanizmy działania Stronnictwa Demokratycznego w systemie politycznym PRL. Analizie poddano wewnętrzną organizację SD, zasady jego finansowania, funkcjonowanie aparatu partyjnego SD i sposób pracy ze strukturami terenowymi, a także próby stworzenia przez SD własnej organizacji młodzieżowej.

Jeśli chodzi o wewnętrzne funkcjonowanie SD, to statut Stronnictwa zakładał w pełni demokratyczne wybory władz partyjnych. Co istotne, nie były to martwe przepisy. Warto w tym kontekście wspomnieć, że w omawianym okresie trzykrotnie wybór przewodniczącego SD podczas kongresów Stronnictwa był nieprzewidywalny i osoba sprawująca tę funkcję przegrywała rywalizację z kontrkandydatem. Także nietypowa jak na standardy PRL była niezależność sądów partyjnych SD od władz wykonawczych Stronnictwa. Wymownym tego przykładem były niezgodne z oczekiwaniami Prezydium Centralnego Komitetu SD decyzje Centralnego Sądu Partyjnego SD dotyczące sprzyjających Solidarności działaczy SD w okresie stanu wojennego.

Podstawy finansowe SD stanowiły przede wszystkim subwencja wypłacana z budżetu państwa (której wysokość była całkowicie zależna od decyzji kierownictwa PZPR) oraz dochody z działalności wydawniczej i gospodarczej (której zyskowność determinowały m.in. także zależne od decyzji PZPR przywileje podatkowe lub limity przydziału papieru). Taki (ściśle osadzony w realiach politycznych PRL) sposób pozyskiwania funduszy na działalność partyjną w momencie upadku PRL doprowadził SD do finansowego bankructwa.

Wiele uwagi poświęcono relacjom między SD a ważnymi dla tej partii środowiskami (głównie rzemieślniczymi, inteligentnymi oraz prywatnego handlu i usług) – starając się odpowiedzieć na pytanie, na ile Stronnictwo Demokratyczne w systemie, w którym niepodzielną władzę sprawowała partia komunistyczna, mogło skutecznie zabiegać o realizację postulatów tych środowisk. Postulatem SD było zagwarantowanie prywatnemu sektorowi drobnej wytwórczości, rzemiosła i usług trwałej i stabilnej podatkowo pozycji w nakazowo-rozdzielczym systemie gospodarczym PRL. Te starania – wobec oporu ze strony PZPR – poniosły fiasko, a z kolei wprowadzona z początkiem 1989 roku tzw. reforma Wilczka dalece wykraczała poza oczekiwania SD, pozbawiła Stronnictwo jego dotychczasowej pozycji politycznej w środowiskach prywatnej przedsiębiorczości, a dodatkowo podkopała także własną, gospodarczą działalność SD.

Opis tych wszystkich aspektów funkcjonowania SD stanowi jednocześnie analizę specyficznego zjawiska, jakim była w ostatniej dekadzie PRL partia satelicka – z jednej strony widzimy SD jako partię kontrolowaną przez PZPR (łącznie z infiltrowaniem SD przez służby PRL) i w swoich oświadczeniach politycznych jedynie powtarzającą jej argumenty i slogany, a z drugiej zachowującą pewną autonomię wewnętrzną (demokratyczne i często nieprzewidywalne wybory władz statutowych) i programowo-wizerunkową. W tej ostatniej kwestii warto przypomnieć inicjatywy SD w sprawie powołania Trybunału Konstytucyjnego czy urzędu Rzecznika Praw Obywatelskich, a także – gdy mowa o wizerunku i tożsamości ideowej SD – przywołanie własnej demokratycznej genezy z lat 1937-1939, publicznie wyrażany szacunek wobec kombatantów AK i uczestników powstania warszawskiego, oraz ustanowienie rocznicy Konstytucji 3 Maja świętem Stronnictwa Demokratycznego.

Rozdziały XI–XVII poświęcone są historii zmian w zakresie aktywności, postawy i znaczenia środowiska SD – począwszy od lipcowo-sierpniowych strajków 1980 roku i powstania Solidarności, poprzez stan wojenny i stopniową erozję systemu politycznego PRL, aż po wielką zmianę 1989 roku, reformy rządu Tadeusza Mazowieckiego i pierwsze wolne wybory parlamentu w 1991 roku. Tłem i punktem odniesienia tej historii jest konflikt władzy (PRL-owski ancien regime) z większością społeczeństwa (które swą polityczną reprezentację widziało w Solidarności). W pracy pokazano, jak w środowisku SD narastały nastroje prosolidarnościowe i jak były one pacyfikowane w okresie stanu wojennego przez ekipę Edwarda Kowalczyka. Przedstawione zostały pierwsze próby, podjęte w schyłkowej fazie PRL, uwolnienia się SD od ścisłej zależności od PZPR. Wyrazem takich prób była m.in. zgłoszona przez przewodniczącego SD Tadeusza W. Młyńczaka propozycja zastąpienia bezwzględnej większości mandatów w Sejmie dla PZPR zasadą, iż PZPR – nadal najliczniej

reprezentowana w Sejmie – miałyby samodzielnie mniej niż 50 procent, a bezwzględna większość mandatów sejmowych przysługiwałaby trójpartyjnej koalicji PZPR–ZSL–SD. Późniejszą konsekwencją emancypacyjnych dążeń Stronnictwa Demokratycznego było nawiązanie przez część działaczy SD kontaktów z Solidarnością i powstanie po wyborach z 4 czerwca 1989 roku koalicji Solidarność–SD–ZSL.

W pracy opisano i wyjaśniono związany z SD paradoks: z trzech partii tworzących system partyjny PRL – PZPR jako partii przewodniej oraz ZSL i SD jako partii satelickich – Stronnictwo Demokratyczne było partią najbardziej zainteresowaną demokratyzacją systemu PRL, najbardziej zaangażowaną w przemiany 1989 roku, a jednocześnie, jako jedyna z tych trzech partii, okazała się być całkowicie nieprzygotowana na normalną rywalizację międzypartyjną i zabieganie o poparcie wyborców w wolnej i w pełni demokratycznej Polsce.